Rozsudek velkého senátu občanskoprávního a obchodního kolegia Nejvyššího soudu ze dne 12. 12. 2012, sp. zn. 31 Cdo 2897/2010, ECLI:CZ:NS:2012:31.CDO.2897.2010.1

Číslo: 16/2013

Právní věta:

Ve sporu o vydání užitků z neoprávněné držby podílu, patřícího žalobci, není podstatné, zda žalovaný v rozhodné době tvrzené neoprávněné držby byl spoluvlastníkem nemovitosti, ale zda držel spoluvlastnický podíl žalobce.

Soud: Nejvyšší soud

Datum rozhodnutí: 12.12.2012

Spisová značka: 31 Cdo 2897/2010

Číslo rozhodnutí: 16

Číslo sešitu: 2

Typ rozhodnutí: Rozsudek

Hesla: Držba

Předpisy: § 131 odst. 1 obč. zák.

Druh: Rozhodnutí ve věcech občanskoprávních, obchodních a správních

Sbírkový text rozhodnutí:

Žalobkyně se domáhala, aby soud uložil žalované povinnost zaplatit jí částku 96 000 Kč s příslušenstvím; žalobu opřela o tvrzení, že žalovaná neoprávněně držela její spoluvlastnický podíl k nemovitostem, a je tedy povinna vydat jí užitky za dobu neoprávněné držby (§ 131 odst. 1 obč. zák.).

Uvedla, že je menšinovou podílovou spoluvlastnicí nemovitostí v žalobě uvedených; tyto nemovitosti žalovaná hodlala nabýt od jejího bývalého manžela P. K. – spoluvlastníka těchto nemovitostí, který své vlastnické právo odvozoval mimo jiné od dohody o vypořádání bezpodílového spoluvlastnictví uzavřené se žalobkyní, později prohlášené za neplatnou. Smlouva, kterou měla žalovaná nabýt vlastnické právo, je absolutně neplatná, neboť P. K. ve skutečnosti nebyl výlučným vlastníkem nemovitosti, ale byl spolu se žalobkyní jen jejím spoluvlastníkem; žalovaná se poté, co jí byla doručena žaloba podaná nynější žalobkyní na určení jejího spoluvlastnického práva, stala neoprávněnou držitelkou a je povinna vydat žalobkyni užitky z neoprávněné držby jejího podílu. Žalovaná však držbu podílu popírala.

O b v o d n í s o u d pro Prahu 10 mezitímním rozsudkem ze dne 24. 4. 2006 (vydaným poté, co byl

jeho předchozí mezitímní rozsudek ze dne 25. 8. 2004, ve znění doplňujícího rozsudku a opravného usnesení ze dne 17. 2. 2005, zrušen usnesením Městského soudu v Praze ze dne 8. 8. 2005), shledal žalobu, jíž se žalobkyně domáhá, aby jí žalovaná zaplatila částku 96 000 Kč s příslušenstvím, co do základu nároku důvodnou s tím, že o výši nároku žalobkyně a o nákladech řízení bude rozhodnuto v konečném rozsudku.

Soud prvního stupně dospěl k závěru, že žalobkyně a její bývalý manžel P. K. se dnem 7. 1. 1995 stali v souladu s ustanovením § 149 odst. 4 obč. zák. ve znění účinném do 31. 7. 1998 (tedy na základě zákonné domněnky o vypořádání bezpodílového spoluvlastnictví manželů, dále jen „BSM") podílovými spoluvlastníky rodinného domu č. p. 1120 a pozemku p. č. 1042/9, na němž dům stojí, v k. ú. P., každý v rozsahu ideální 1/10, a pozemků p. č. 1042/17 a p. č. 1960/3 v k. ú. P., každý v rozsahu ideální ¼; dohodu o vypořádání bezpodílového spoluvlastnictví ze dne 7. 8. 1997 soud prvního stupně shledal neplatnou, protože byla uzavřena po uplynutí tříleté lhůty stanovené § 149 odst. 4 obč. zák. Ve zbývajícím rozsahu byl již dříve podílovým spoluvlastníkem P. K.

Dne 2. 6. 1999 prodal P. K. uvedené nemovitosti žalované; účastníci smlouvy vycházeli mylně z toho, že P. K. je po vypořádání BSM již výlučným vlastníkem těchto nemovitostí. Soud prvního stupně uzavřel, že tato kupní smlouva je absolutně neplatná, neboť P. K. v ní (v právním omylu) disponoval s celou věcí, ač byl spolu s žalobkyní jen podílovým spoluvlastníkem. Žalovaná však na základě této smlouvy začala nemovitosti užívat v domnění, že je jejich vlastnicí.

Žalovaná se ve skutečnosti stala spoluvlastnicí předmětných nemovitostí až dne 21. 5. 2003, a to na základě (další) kupní smlouvy ze dne 24. 9. 2002, jíž P. K. na žalovanou převedl svůj spoluvlastnický podíl.

Soud prvního stupně dovodil, že žalovaná držela předmětné nemovitosti od roku 1999 do 21. 5. 2003, jak vyplývá zejména z toho, že v letech 2000 – 2003 platila daň z nemovitosti, a rovněž z toho, že dne 30. 7. 1999 uzavřela nájemní smlouvu ohledně bytu nacházejícího se v předmětném domě se svým jednatelem P. J., který v bytě bydlí se svou rodinou a užívá jej doposud. Jelikož dne 29. 6. 2000 byla žalované doručena žaloba na určení vlastnického práva k předmětným nemovitostem (řízení vedeno u Obvodního soudu pro Prahu 4), nemohla být žalovaná počínaje uvedeným dnem v dobré víře, že je výlučnou vlastnicí předmětných nemovitostí. Požadavek žalobkyně na vydání užitků ve smyslu § 131 odst. 1 občanského zákoníku v platném znění za období od 1. 12. 2000 do 31. 12. 2002, je tedy oprávněný.

K odvolání žalované Městský soud v Praze jako soud odvolací rozsudkem ze dne 8. 12. 2006 rozsudek soudu prvního stupně změnil tak, že žalobu zamítl. Odvolací soud považoval za správný závěr soudu prvního stupně ohledně neplatnosti kupní smlouvy ze dne 2. 6. 1999 a okamžiku vzniku spoluvlastnictví žalované k předmětným nemovitostem. Učinil však závěr, že žalovaná v období 1. 12. 2000 – 31. 12. 2002 nebyla vlastnicí ani držitelkou předmětných nemovitostí, a nebyla tak v řízení věcně legitimována.

K dovolání žalobkyně Nejvyšší soud rozsudkem ze dne 27. 8. 2009 rozsudek Městského soudu v Praze zrušil a věc mu vrátil k dalšímu řízení. Uvedl, že „žalobkyně důvodně odvolacímu soudu vytýká, že nerespektoval pravomocné rozhodnutí vydané v dřívějším řízení o určení vlastnického práva k předmětným nemovitostem a jejich vyklizení, které je ve smyslu § 159a odst. 1 a 4 o. s. ř. závazné pro účastníky řízení i pro soud. Jak vyplývá z obsahu spisu, rozsudkem Obvodního soudu pro Prahu 4 ze dne 15. 10. 2001, potvrzeným rozsudkem Městského soudu v Praze ze dne 1. 10. 2002, bylo určeno, že žalobkyni svědčí (spolu)vlastnické právo k předmětným nemovitostem, a byla zamítnuta žaloba, jíž se žalobkyně domáhala vůči žalované jejich vyklizení. Otázkou platnosti kupní smlouvy ze dne 2. 6. 1999 se sice soudy v předchozím řízení výslovně nezabývaly, Městský soud v Praze shora citovaným rozsudkem však potvrdil zamítavý výrok Obvodního soudu pro Prahu 4

ohledně vyklizení předmětných nemovitostí s odůvodněním, že žalovaná je majoritním spoluvlastníkem těchto nemovitostí v rozsahu ideálních 9/10 k domu a stavební parcele a ideálních ¾ k ostatním pozemkům. Namítá-li žalovaná, že podle § 159a o. s. ř. je závazný pouze výrok rozsudku, lze přisvědčit argumentu žalobkyně, že dle ustálené judikatury Nejvyššího soudu (srov. např. rozhodnutí uveřejněné pod č. 69/2000 Sbírky soudních rozhodnutí a stanovisek, nebo usnesení Nejvyššího soudu ze dne 26. 1. 2007, sp. zn. 33 Odo 1662/2006) je v případě zamítnutí žaloby třeba přihlížet i k odůvodnění rozhodnutí a jestliže z něj vyplývá, že žaloba byla zamítnuta proto, že žalobce vlastníkem není, je třeba v jiném řízení z tohoto závěru vycházet. Tento závěr se obdobně uplatní i v projednávané věci. Byla-li žaloba na vyklizení nemovitostí odůvodněna tím, že žalovaná je většinovou spoluvlastnicí těchto nemovitostí, nelze v následném řízení mezi týmiž účastníky za nezměněné skutkové situace dospět k závěru, že žalovaná spoluvlastnicí nemovitostí není. Na podporu tohoto závěru lze odkázat i na žalobkyní citované nálezy Ústavního soudu sp. zn. I. ÚS 647/02 a I. ÚS 398/04 (dostupné na webové adrese http://nalus.usoud.cz), z nichž, ačkoliv řeší případy skutkově odlišné, lze pro danou věc uplatnit obecný závěr, že z ústavněprávního hlediska nelze akceptovat, aby jeden státní orgán při výkonu veřejné moci autoritativně přezkoumal a osvědčil, resp. konstituoval ve prospěch konkrétní osoby určité právo, na jehož existenci tato osoba spoléhá v důsledku dobré víry ve správnost aktu státu, a aby následně jiný státní orgán v jiném řízení téže osobě totéž právo odňal (nepřiznal) s odůvodněním, že původní rozhodnutí bylo údajně vadné. V důsledku uvedeného závěru nelze rozhodnutí odvolacího soudu považovat za správné a je nadbytečné zabývat se námitkami dovolatelky týkajícími se posouzení rozsahu neplatnosti kupní smlouvy ze dne 2. 6. 1999, držby předmětných nemovitostí žalovanou v rozhodném období a otázkou, zda závěr o vlastnictví či držbě předmětných nemovitostí má oporu v provedeném dokazování."

M ě s t s k ý s o u d v Praze poté rozsudkem ze dne 22. 1. 2010 rozhodl tak, že rozsudek soudu prvního stupně potvrdil. Vycházel z právního názoru Nejvyššího soudu, že žalovaná byla v rozhodném období od 1. 12. 2000 do 31. 12. 2002 spoluvlastnicí předmětných nemovitostí v rozsahu id. 9/10 k domu a stavební parcele a ideálních ¾ k ostatním pozemkům. V rozhodné době pronajala byt v předmětném domě svému jednateli a umožnila mu užívání pozemků. Užívala tedy nemovitosti výhradně pro svou potřebu a žalobkyni jako spoluvlastnici náleží náhrada za to, že věci neužívala v rozsahu svého podílu, neboť takové právo ji přísluší podle § 137 odst. 1 obč. zák.

Proti rozsudku odvolacího soudu podala žalovaná dovolání. Jeho přípustnost dovozuje z § 237 odst. 1 písm. c) o. s. ř., ale i z § 237 odst. 1 písm. a) o. s. ř. Uplatňuje dovolací důvody uvedené v § 241a odst. 2 písm. a) a b) o. s. ř. Zásadní význam spatřuje v řešení otázky, zda „kupní smlouva je neplatným právním úkonem jako celek, jestliže prodávající nebyl výlučným vlastníkem prodávaných nemovitostí, ale pouze jejich podílovým spoluvlastníkem, nebo je neplatná jen co do části ohledně podílu na nemovitostech, s nímž neměl prodávající právo disponovat."

Poukazuje na to, že i odvolací soud původně dospěl závěru, že kupní smlouva, kterou uzavřela s P. K. dne 2. 6. 1999, je neplatná jako celek, a nikoliv jen ohledně spoluvlastnického podílu P. K. k nemovitostem, který nemohl nabýt neplatnou dohodou o vypořádání BSM. Kromě toho k závěru o neplatnosti předmětné kupní smlouvy ze dne 2. 6. 1999 dospěl i Nejvyšší správní soud v rozsudku z 25. 6. 2006, v němž dovodil, že proto P. K. nevznikla povinnost zaplatit daň z převodu nemovitostí. Nejvyšší správní soud dokonce výslovně označil rozhodnutí soudu prvního stupně ve věci jako mylné.

Žalovaná dále namítá, že žaloba, kterou se žalobkyně domáhala vyklizení předmětných nemovitosti, byla zamítnuta z toho důvodu, že žalobu podala menšinová spoluvlastnice proti většinovému spoluvlastníkovi, kterým však nebyla ona, ale P. K. O platnosti kupní smlouvy z 2. 6. 1999 nebylo vydáno žádné soudní rozhodnutí a soud prvního stupně se v řízení její platností ani věcně nezabýval. Podle žalované je dále otázkou zásadního významu, „jaká je vazba odůvodnění rozsudku na výrokovou část rozhodnutí; lze konstatování v odůvodnění rozsudku považovat za věc pravomocně rozhodnutou, ačkoliv chybí vazba na výrokovou část rozsudku."

Uvádí, že judikatura Nejvyššího soudu považuje za závazné pro účastníky jen takové rozhodnutí, které řešilo prejudiciální otázku a bylo neoddělitelně spjato s výrokem. V daném případě se však soud prvního stupně v řízení otázkou existence závazného rozhodnutí vůbec nezabýval a žalobu shledal co do základu neopodstatněnou na základě jiného právního závěru. Žalovaná tak ani v odvolání proti rozsudku soudu prvního stupně nemohla své případné námitky uplatnit.

Řízení je podle dovolatelky zatíženo vadou, která měla za následek nesprávné rozhodnutí odvolacího soudu. Vzhledem k tomu, že soud prvního stupně otázku existence prejudiciálního rozhodnutí vůbec neřešil, měl odvolací soud poté, co jeho předchozí rozsudek Nejvyšší soud zrušil a věc mu vrátil k dalšímu řízení, rovněž podle § 221 písm. a) o. s. ř. zrušit rozsudek soudu prvního stupně a věc vrátit tomuto soudu k dalšímu řízení. Pokud tak neučinil, porušil právo žalované na spravedlivý proces.

Z uvedeného také vyplývá, že rozhodnutí odvolacího soudu je podle obsahu rozhodnutím měnícím.

Žalovaná také tvrdí, že odvolací soud právní závěr o částečné neplatnosti kupní smlouvy z 2. 6. 1999 nijak neodůvodnil a v tomto smyslu je jeho rozsudek nepřezkoumatelný.

Dále namítá, že v řízení bylo jednoznačně prokázáno, že nemovitosti užíval v předmětné době jako fyzická osoba pro svoji osobní potřebu P. J., a to nikoliv jako jednatel žalované, ale na základě dohody s P. K. Nemovitosti tedy žalovaná neužívala, nedisponovala s nimi a neměla z dispozice s nimi žádný prospěch. Opačný závěr dovolacího soudu je rovněž nesprávným právním posouzením věci. Žalovaná navrhuje, aby Nejvyšší soud rozsudek odvolacího soudu zrušil a věc mu vrátil k dalšímu řízení.

Žalobkyně ve vyjádření k dovolání uvádí, že otázky předestřené žalovanou Nejvyšší soud již vyřešil v rozsudku ze dne 27. 8. 2009, sp. zn. 28 Cdo 2901/2007. Dále odkázala na rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 28. 7. 2003, sp. zn. 22 Cdo 1836/2002, a připomněla, že rozsudek soudu prvního stupně ze dne 15. 10. 2001, ve výroku o určení spoluvlastnického podílu žalobkyně k nemovitostem a ve výroku, jímž byla zamítnuta žaloba na vyklizení ve vztahu k ní jako žalované, nabyl právní moci 26. 11. 2002. Odvolací soud rozsudkem ze dne 1. 10. 2002 potvrdil rozsudek soudu prvního stupně ve výroku o vyklizení nemovitostí ve vztahu k P. K. V rozsudku soudu prvního stupně, který nabyl ve vztahu k žalované právní moci, je jasně uvedeno, že žalovaná je většinovou spoluvlastnicí nemovitostí (id. 9/10 domu a stavebního pozemku a id. ¾ dalších pozemků). Žalobkyně rovněž poukázala na rozhodnutí Nejvyššího soudu sp. zn. 33 Odo 1662/2006, sp. zn. 33 Odo 1031/2005, sp. zn. 32 Odo 243/2003 a sp. zn. 21 Cdo 1382/2002, které řešily otázku prejudiciálního rozhodnutí. Uzavírá, že žalovaná je spoluvlastnicí předmětných nemovitostí již na základě kupní smlouvy z 2. 6. 1999. Navrhuje, aby Nejvyšší soud dovolání pro nepřípustnost odmítl.

N e j v y š š í s o u d rozhodnutí odvolacího soudu zrušil a věc mu vrátil k dalšímu řízení.

Z o d ů v o d n ě n í :

Tříčlenný senát č. 22, který měl podle rozvrhu práce Nejvyššího soudu dovolání projednat a rozhodnout o něm, dospěl k právnímu názoru odlišnému od toho, který byl vyjádřen v rozsudku Nejvyššího soudu ze dne 27. 8. 2009, sp. zn. 28 Cdo 2901/2007; senát č. 28 zde považoval otázku spoluvlastnictví věci žalovanou stranou za rozhodující pro rozhodnutí o vydání užitků získaných tvrzenou neoprávněnou držbou spoluvlastnického podílu žalobkyně. Proto rozhodl o postoupení věci k rozhodnutí velkému senátu občanskoprávního a obchodního kolegia podle § 20 zákona č. 6/2002 Sb., o soudech, soudcích, přísedících a státní správě soudů a o změně některých dalších zákonů, ve znění pozdějších předpisů. Velký senát občanskoprávního a obchodního kolegia pak věc projednal a rozhodl o ní v souladu s ustanoveními § 19 a § 20 odst. 1 uvedeného zákona.

Nejvyšší soud po zjištění, že dovolání je přípustné podle § 237 odst. 1 písm. c) o. s. ř. (se zřetelem k

nálezu Ústavního soudu ČR ze dne 28. 2. 2012, sp. zn. Pl. ÚS 29/11, je zrušen uplynutím doby dne 31. 12. 2012), že je uplatněn dovolací důvod upravený v § 241a odst. 2 písm. b) o. s. ř. a že jsou splněny i další náležitosti dovolání a podmínky dovolacího řízení (zejména § 240 odst. 1, § 241 odst. 1 o. s. ř.), napadené rozhodnutí přezkoumal a zjistil, že dovolání je důvodné.

Podstata sporu je v otázce, zda v období od 1. 12. 2000 užívala sporné nemovitosti jako jejich držitelka žalovaná (jak tvrdila žalobkyně), nebo – jak tvrdila žalovaná – jen P. K. Od této otázky se odvíjí posouzení nároku žalobkyně na vydání užitků za dobu tvrzené neoprávněné držby; pokud by žalovaná v této době držitelkou nebyla, nebylo by možno proti ní takový nárok (§ 131 odst. 1 obč. zák.) uplatnit. Odvolací soud nakonec – vázán právním názorem dovolacího soudu – vyšel z toho, že musí vyjít z řešení předběžné otázky v předchozí věci, podle kterého žalovaná byla většinovou spoluvlastnicí předmětné nemovitosti, a proto žalobě vyhověl. To, zda žalovaná strana byla v rozhodné době spoluvlastnicí uvedených nemovitostí, je však pro posouzení uplatněného nároku nevýznamné.

Držitelem je ten, kdo s věcí nakládá jako s vlastní, nebo kdo vykonává právo pro sebe (§ 129 odst. 1 obč. zák.).

Neoprávněný držitel je povinen vždy vydat věc vlastníkovi spolu s jejími plody a užitky a nahradit škodu, která neoprávněnou držbou vznikla. Může si odpočítat náklady nutné pro údržbu a provoz věci (§ 131 odst. 1 obč. zák.).

Z rozsudku Nejvyššího soudu ze dne 27. 8. 2009, č. j. 28 Cdo 2901/2007-156, nevyplývá, jakou mělo mít (údajné) majoritní spoluvlastnictví souvislost s tvrzenou neoprávněná držbou a s uplatněným nárokem.

V daném případě šlo o spor o vydání užitků z neoprávněné držby podílu, patřícího žalobkyni. Pro jeho řešení tak nebylo podstatné, zda žalovaná v rozhodné době tvrzené neoprávněné držby byla či nebyla spoluvlastnicí nemovitostí, ale zda držela spoluvlastnický podíl žalobkyně. Šlo o nárok podílového spoluvlastníka jako „vlastníka podílu“ proti údajnému neoprávněnému držiteli tohoto podílu; otázka vlastnictví tak byla nerozhodná, neboť držba, detence (zde faktické užívání domu) a vlastnictví nejsou totožné instituty. K posouzení této otázky bylo třeba zjistit, kdo nakládal s podílem žalobkyně jako se svým, tedy jej držel pro sebe a byl tak jeho držitelem ve smyslu § 129 odst. 1 obč. zák.; otázka spoluvlastnictví žalované nebyla významná. Odvolací soud se tak měl zabývat (a v předchozím řízení se též správně zabýval) tím, kdo byl v rozhodné době držitelem, nikoliv spoluvlastníkem, a podle toho posoudit uplatněný nárok. Jestliže se za tohoto stavu věci v rozsudku Nejvyššího soudu ze dne 27. 8. 2009, č. j. 28 Cdo 2901/2007-156, uvádí, že je nadbytečné zabývat se námitkami dovolatelky týkajícími se mimo jiné „držby předmětných nemovitostí žalovanou v rozhodném období a otázkou, zda závěr o …držbě předmětných nemovitostí má oporu v provedeném dokazování“, nejde o správný právní názor; naopak pro posouzení věci je zjištění držebních poměrů rozhodující. Samotné majoritní spoluvlastnictví žalované totiž neřeší otázku držby podílu žalobkyně a závěr o jeho existenci nemůže vést k vyhovění žalobě. Pro posouzení držby nemovitostí je tak významnou otázka, kdo po té, co vyšel najevo nedostatek spoluvlastnického práva žalované, vystupoval ve vztahu k jejich nájemci jako pronajímatel, resp. jejich vlastník, a tedy i držitel.

Další námitky právní povahy, uplatněné v dovolání, nejsou významné, protože o ně odvolací soud zamítnutí žaloby neopřel; dovolací soud se jimi proto nezabýval. Stejně tak se nezabýval otázkou, zda účinky právní moci se vztahují i na řešení předběžných otázek; v důsledku názoru, že spoluvlastnictví žalované strany není významné, se tato otázka stává nadbytečnou. Lze poznamenat, že možnou částečnou platností smlouvy, kterou spoluvlastník převádí věc nad rámec jeho podílu, se zabývá rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 22. 11. 2011, sp. zn. 21 Cdo 2404/2010; nicméně, jak je uvedeno shora, pro spor o vydání užitků z neoprávněné držby spoluvlastnického podílu není významné, zda

žalovaná strana je spoluvlastnicí věci.

Z uvedeného je zřejmé, že dovolání je důvodné. Proto nezbylo, než rozhodnutí odvolacího soudu zrušit a věc vrátit tomuto soudu k dalšímu řízení (§ 243b odst. 2, 3 o. s. ř.).